

URTX

MÉS ENLLÀ DE BARCELONA:
LA SETMANA TRÀGICA A LES COMARQUES DE PONENT.
UNA PRIMERA APROXIMACIÓ

Josep Rubió Sobreperere i Jordi Soldevila Roig

MÉS ENLLÀ DE BARCELONA: LA SETMANA TRÀGICA A LES COMARQUES DE PONENT. UNA PRIMERA APROXIMACIÓ

Abstract

Este artículo aborda a través de documentación de prensa y local las incidencias ocurridas durante la Semana Trágica en la comarcas de Ponent. No solo los hechos, sino también las consecuencias y un intento de interpretación. Dada la escasez de bibliografía y estudios, el presente trabajo pretende ser una primera aproximación.

This article tackles the events that took place during the 1909 Tragic Week in the western districts of Catalonia through local and press documents, not only of the events themselves but also the consequences and an attempt to interpret these. Given the scarcity of the bibliography and studies, this work aims to be a first approach to this subject.

Paraules clau

Setmana Tràgica, crema tren a la Floresta, Francesc Macià, Joan Moles, Vicente Cardenera, ferrocarril, reservistes, tumults, aixecament de vies, anarquistes, republicans, guàrdia civil.

Pròleg

*Recorde-us del vint-i-vuit
lo que aquí va passar
van cremar los telégrafos
i foc al tren van posar.
Recorde-us lo que aquí va passar
la ciutat dol portaria
i ell ho va apaciguar.
Els ingrats que han fet la planxa
de no voler-lo votar
no són pas bons patricis
ni borgencs, ni catalans¹*

Molt sovint el refranyer o el cançoner popular ens descobreix o ens dona pistes d'algun fet, situació o esdeveniment que, conegut o no, important o no, ha subsistit al pas dels anys per transmissió oral. Els fets que narren aquesta petita lletra d'una cobla ens porten a pensar que els fets succeïts el 28 de juliol de 1909 a la comarca de les Garrigues foren prou importants i impactants. Malgrat això, es tracta d'un episodi que guarda punts foscos i, especialment, una certa aurèola de misteri.

Introducció

En aquest article hem intentat respondre diferents preguntes. D'entrada saber si hi va haver Setmana Tràgica a les comarques de Ponent² i fer-ne una primera aproximació. I

en segon lloc, respondre qui hi ha darrera la revolta, qui paga les conseqüències de la revolta, quin paper fan les institucions locals, des de quines instàncies s'exerceix i es dirigeix la repressió, qui defensa els represaliats. I finalment, conèixer els fets, la ideologia i la geografia de la revolta. Tantes preguntes per a una primera aproximació es deuen a la manca d'estudis i investigacions al respecte, i en conseqüència tractem d'omplir un buit bibliogràfic important que cent anys després encara no s'ha omplert i que esperem sigui útil a la historiografia catalana.

Les espectaculars fotografies de la Barcelona revoltada i l'èpica que s'hi ha recreat al seu voltant ha amagat el conflicte esdevingut a la resta de comarques catalanes. Diversos pobles i ciutats de la geografia catalana van viure de prop els esdeveniments de la Setmana Tràgica, en alguns municipis més profundament i tot que a Barcelona. A banda de Barcelona, Manresa, Mataró, Sabadell, Reus, Igualada, Cervera, Lleida, Anglès, Alcoi o les comarques del Berguedà o les Garrigues van ser alguns dels escenaris de revolta durant la setmana del 26 de juliol a l'1 d'agost de 1909.

Les causes conjunturals de la Setmana Tràgica³ cal buscar-les en la guerra del Marroc de 1909 i la intenció de consolidar les poques colònies que li quedaven a l'Estat es-

¹ J.M. FARRÉ JOSA (1982). «Cançons polítiques: Francesc Macià», *Revista Terrall*. Les Borges Blanques, gener-febrer, núm. 5, p. 16.

La mateixa lletra de la cançó, rescatada per Josep M^o Farré Josa, ja ens porta a recordar la intervenció d'un personatge clau, en la història de les Borges Blanques i en els fets concrets del dia 28 de juliol, la del Diputat Francesc Macià, fonamentalment per als borgencs que hi van participar, per tal com va acabar la revolta.

² Entenem per comarques de Ponent les de la plana d'Urgell i de l'entorn de Lleida: la Segarra, l'Urgell, el Pla d'Urgell, el Segrià, les Garrigues i la Noguera.

³ J. CONNELLY ULLMAN (1972) *La Setmana Tràgica*, Esplugues de Llobregat, Ariel; p. 277-284.

panyol. Les mines existents a la zona del Rif constituïen un negoci per a un grup de burgesos propers al govern i al mateix monarca (marqués de Comillas, comte de Romanones, el conservador García Alix, Alfons XIII, etc.), una explotació que era poc productiva, però que es volia reactivar amb l'oposició de la població autòctona que veia com li eren apropiats els recursos de la seua terra. L'empresa partia de la necessitat de construir un ferrocarril entre les mines i Melilla, tasca que s'encomanà a la francesa *Sociedad Norteafricana*. El govern es comprometia a garantir la seguretat de l'empresa mobilitzant l'exèrcit front les tribus rifenyes, en actitud hostil als interessos espanyols a la zona.

El govern va decidir mobilitzar reservistes per fer front a les tribus, la major part pertanyents a les classes populars, ja que els rics podien pagar la quantitat necessària per commutar el servei. Els reservistes eren quintes posteriors a les lleves de 1903,⁴ molts dels quals estaven al càrrec d'una família, fet que complicava més la situació de perdre el principal sosteniment familiar.

Entre les causes estructurals hi havia el sistema viciat i caciquil del *toranisme* que suposava dificultats de democratització, les desigualtats socials i les necessitats de consecució de millores socials per a una part important de la població. Les respostes de la societat catalana havien estat, per una banda, la creació de la Solidaritat Obrera (1907) que havia anat expandint i aglutinant el moviment obrer català entre 1907 i 1909. I per l'altra, l'aparició de Solidaritat Catalana el 1906,⁵ moviment que modificaria el mapa electoral català i dificultaria el paper del caciquisme i, per extensió, l'aplicació del *toranisme* sobre el qual se sustentava el règim de la Restauració. La Solidaritat Catalana significa l'extensió i reformulació de la qüestió catalana entre totes les forces polítiques des del carlisme al republicanisme, passant per la Lliga Regionalista, fet que contribuï al fet que la Setmana Tràgica es veiés com una revolta separatista fora del Principat.

Dins la revolta hi va tenir un paper destacat el republicanisme, dividit entre solidaris (republicans nacionalistes) i antisolidaris (radi-

cals o lerrouxistes), enfrontats al règim monàrquic, oposats a la guerra⁶ i pretesos portaveus del naixent moviment obrer. El lerrouisme va tenir un paper destacat entre el moviment obrer barceloní, però els republicans nacionalistes ho van ser en algunes comarques on van fer de pont entre els dos espais, polític i obrer.⁷ Aquest fet va comportar que part de la repressió caigués sobre bases i dirigents republicans.

Tot plegat feia emergir la desafecció d'un sector important de la societat catalana cap al règim de la Restauració, una desafecció que tindrà una fita important en la Setmana Tràgica, però també durant tota la dècada posterior.

Els fets

A principis de juliol de 1909 els rifenys comandats per El Chaldi amenacen d'atacar si no els donen part en el negoci de les mines. La negativa dels empresaris fa que el dia 9 de juliol un grup armat de rifenys maten quatre obrers que treballaven en les obres de construcció del ferrocarril de la *Sociedad Norteafricana*. Immediatament, el govern envia un important contingent de mobilitzats, entre els quals, alguns reservistes. L'enviament de reservistes posa en guàrdia les organitzacions obreres que veuen com els rics s'escapen d'anar a la guerra redimint en metàl·lic la seua contribució militar, mentre les classes populars contribueixen amb la seua vida a favor d'una empresa privada que no els reporta cap benefici.

El dia 18 de juliol embarca a Barcelona un batalló cap a Melilla, però just abans de fer-ho diverses dones pertanyents a l'aristocràcia intenten entregar estampes religioses als soldats, cosa que provoca un primer conflicte amb els familiars dels reservistes. El mateix 18 de juliol a la nit els rifenys ocasionen nombroses baixes a l'exèrcit espanyol i l'endemà la notícia es difon fet que provoca malestar entre la població. El dimecres 21 un míting a Terrassa organitzat per la Federació Obrera Local congrega una multitud propera a les sis mil persones.⁸ L'interès que desperta l'acte augura el futur suport que tindrà la revolta.

⁴ Ídem, p. 281.

⁵ J. DE CAMPS I ARBOIX (1970), *Història de la Solidaritat Catalana*, Barcelona, Destino, p. 59-69.

⁶ «Abajo la guerra», *El Ideal*, 21/7/1909, núm. 1.498, p. 1.

⁷ J. SOLDEVILA I ROIG (2008), «El republicanisme a Cervera (1875-1923)», *Miscel·lània Cerverina*, núm. 18, Cervera, Centre Municipal de Cultura; p. 109. A les comarques de Ponent el republicanisme nacionalista va dur el pes principal de Solidaritat Catalana, a Cervera, els republicans nacionalistes van arrossegar la Societat d'Obrers Jornalers Llauradors, primera societat obrera de la Segarra, dins el grup inicial de la Solidaritat Catalana.

⁸ X. CUADRAT (1985), «Los días de la ira», *La Semana Trágica*, Madrid, *Cuadernos Historia* 16, núm. 132, p. 10.

El dia 24 de juliol es forma un comitè de vaga. Participen d'aquest comitè persones vinculades a la Solidaritat Obrera, tot i que no l'encapçala formalment aquesta plataforma. Sindicalistes, anarquistes, socialistes i persones vinculades al moviment republicà i obrer formen part directa d'aquest comitè. Aquest comitè fixa el dilluns 26 de juliol per iniciar la vaga general.⁹

El 26 de juliol, primer dia de vaga, s'inicia amb una parada general que va consolidant-se a mesura que passa el matí a Barcelona, però no a les poblacions on esperen notícies del que succeeix a la capital. A la tarda, l'exèrcit ocupa els carrers i es produeixen els primers enfrontaments i barricades que marquen el pas de la vaga a la revolta. Se suspèn la premsa i queden interferides les comunicacions. Les poblacions que secunden la vaga són diverses, Sabadell, Mataró, Badalona, Granollers, Sitges. Els enfrontaments prenen força a Sabadell i a Mataró, on una junta revolucionària pren l'ajuntament i decreta el tancament de l'església.

Els dies següents passen de la vaga a la revolta ciutats com Manresa, Igualada, Olot, Vilanova i la Geltrú, Berga, el Vendrell, Girona o Alcoi, pobles com, Anglès, Calonge, Palamós, Puig-reig, Fígols i alguns del Ma-resme (Malgrat, Masnou, etc.).

Els successos a les comarques de Ponent s'inicien la nit del 27 de juliol a les Borges Blanques. Reunits a l'antic quiosc del Terrall,¹⁰ on principalment hi havia gent de les Borges i d'Arbeca, es va gestar l'actuació a realitzar. S'hi pronuncià un míting de caire revolucionari, en el qual s'acordà fer una vaga general i una manifestació contra el govern central el dia següent, sempre mirant de reüll què estava passant a la capital catalana. Els pagesos garriguencs, treballadors i humils, no disposaven de la quantitat per poder eximir-se del servei militar, 300 duros, allò que s'anomenava «comprar el soldat».

El lloc de concentració seria l'estació dels ferrocarril de les Borges Blanques i com a acte de força s'aturaria el tren-correu núm. 310, de la línia Tarragona-Lleida,¹¹ que passava per la població a les 11 del matí.¹²

Qui encapçalà la revolta a la comarca de les Garrigues, des del punt de vista ideològic, fou l'arbequí Josep Perera, conegut com a *Dr. Roig*, un estudiant de medicina a Barcelona, que a poc a poc havia establert contactes amb els moviments anarquistes de la ciutat i s'havia impregnat de les seves reclamacions, protestes i reivindicacions.

Segons Fèlix Martín, el Dr. Roig, per les escasses referències que es tenen d'ell i malgrat la seva joventut, se'ns presenta *com un intel·lectual revolucionari que coneixia prou bé la mecànica de la subversió i els recursos de la demagògia*.¹³

A Arbeca s'organitzà la sortida de matinada. Ningú no va estendre la batuda i la gent a poc a poc s'anà concentrant a l'actual Avinguda dels Portals, i d'allí cap a Borges.¹⁴

Sembla que el Dr. Roig començà l'arenga a la munió de concentrats a l'estació de Borges. Es parla d'una concentració d'entre 300 o 400 persones, la majoria d'Arbeca i Borges. S'hi concentraren gent d'altres poblacions de la comarca, com a mínim de la població de Juneda, ja que també es van detenir alguns dels seus veïns.

Ben aviat començarien a assaltar diferents punts de l'estació. El primer objectiu fou la caseta del «guardaagulles», la qual a cop de pics quedà desfeta en poc temps. Poc després assaltaren el magatzem del material i els revoltats es feren amb tota mena d'estrís i eines per continuar manifestant el seu desgat. La via, els pals de telègrafs i els travesers de fusta que hi havia per la zona, també foren objecte de la seva actuació.

Malgrat l'arribada al lloc dels fets de la guàrdia civil, amb efectius més aviat escassos, ràpidament se'n tornaren ja que era realment impossible posar cert aturador a la massa allí concentrada i ells mateixos podien, també, acabar essent víctimes de la situació.

El guardaagulles, manat pel cap d'estació, es dirigí cap a La Floresta per tal d'evitar l'objectiu dels revoltats, la crema del tren, i obligà el tren a recular (ja es dirigia cap a Borges Blanques), era el quilòmetre 28. Mal-

⁹ J. CONNELLY ULLMAN. *La Semana Trágica...*, p. 325-327.

¹⁰ Avui desaparegut i on s'ubica l'actual biblioteca Marquès d'Olivart.

¹¹ Aquest pertanyia a la "Compañia de los caminos de hierro del Norte de España", alguns accionistes de la qual també ho eren de les mines del Rif.

¹² M. GINÉ (2004). "Francesc Macià i les Borges Blanques", *IV Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*, p. 165.

¹³ F. MARTÍN (1974) "La crema del tren a l'estació de La Floresta (1909)", treball inèdit presentat a la XVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, celebrada a l'Espluga de Francolí el 28 i 29 de setembre.

¹⁴ Informació facilitada per Antoni Pau Sans.

grat els esforços per evitar el pitjor, els manifestants també emprengueren camí de La Floresta i aconseguiren aturar el comboi a l'estació.

Si el tren hagués portat l'hora correcta, és a dir, la prevista, s'hauria trobat els manifestants a Borges, però el retard que portava podia haver impedit la seva destrucció. No fou així.

Mentre alguns feren baixar tothom del tren, viatgers i el personal de la Companyia, altres s'apressaren a buscar sarments i brossa, que amb l'ajuda del carbó serviria per calar foc a totes les unitats llevat de la locomotora, advertits pels seus conductors, del perill que hi havia en el cas que la fessin explotar¹⁵. Es consumava un acte de protesta sense precedents a les nostres contrades.

Fèlix Martín comenta que alguns dels assaltants aprofitaren l'avinentesa per fer usurpació de certes quantitats de diners (la recaptació de totes les estacions del trajecte), queviures i altre gènere que hi havia dins del transport. Alguns amenaçaren als empleats de l'estació mentre aixafaven la instal·lació elèctrica i la línia telegràfica.

Acabat l'acte i abans de tornar cap a casa, celebraren amb vi el bon resultat de l'operació a la mateixa taverna de La Floresta.¹⁶

Cap a les dues del migdia arribaren les autoritats locals al lloc dels fets (jutge i secretari) i començaren a prendre declaració als principals afectats: al maquinista (Ceferí Paniello), fogoner (Rafael Novelles), interventor (Ferran Gimeno), conductor (Pere Toledo), oficial de correus (Francesc Seras Freixes), mossos del tren (Vicenç Quilis Ibáñez), cap de l'estació (Tirs Gutiérrez) i el guardaagulles (Salvador Arasa).

En totes aquestes declaracions hi ha una total coincidència. El problema era que cap d'ells podia donar noms i cognoms dels autors materials, ja que no els coneixien.

Mostrem ara algun fragment d'aquestes declaracions:¹⁷

«Declaración, D. Ceferino Paniello, maquinista que conducía el tren nº 310, después del jura-

mento en forma legal dijo; que al haber pasado la estación de La Floresta con dirección a Borjas, a la hora reglamentaria, o sea a las once menos cuarto poco más o menos, al llegar al kilómetro 28 que está situado entre La Floresta i Borjas, advirtió que un guardia de agujas de Borjas le daba señales de que parara el tren, lo que verificó, recibiendo aviso de dicho empleado que retrocediese con el tren, orden que le había sido comunicada por el jefe de estación de Borjas, diciendo que subía un numeroso grupo que quería quemar el tren, según voces que él mismo profería, que en vista de dicha orden retrocedió enseguida, pero que el grupo había llegado donde el tren estaba, lanzando piedras sobre el mismo y siguiendo al tren en ademán amenazador, alcanzando el tren en la estación de la Floresta, en la cual han cometido el hecho de prenderle fuego un grupo numeroso, no siendo posible evitarlo (...)»

El fagonista del tren va signar la mateixa declaració feta pel maquinista. L'interventor, el Sr. Fernando Gimeno afegia:

«(...) Que ha procurado salvar los caudales que el tren conducía, lo que no ha sido posible salvarlos todos, porque ha tenido que aguardar que pasara el tumulto, y que después se ha recogido algunas monedas de plata y calderilla, la mayor parte derritidas (...)»

Francisco Seras, oficial quart del cos de correus i ambulat de la línia de Tarragona a Lleida manifestà:

«(...) que comenzó a recoger toda la correspondencia para salvarla (...) y ayudado por el vecino de este pueblo Gerónimo Montalá Sentená, la conducieron en casa del administrador de correos de esta localidad, donde se quedó depositada, habiéndose salvado milagrosamente (...)».

Finalment recollim la declaració del cap de l'estació de La Floresta, Tirso Gutiérrez:

«(...) después de pasado el tumulto, salvar lo que pudieron de mercancías y demás que conducía el tren, pudieron salvar (...): setecientas veinte pesetas en duros; ciento sesenta y seis pesetas en monedas de dos pesetas; noventa y seis pesetas en monedas de peseta; seis kilos de calderilla y tres kilos de plata derritida y a medio derritir; además se recogió veintiún bultos de fruta llenos; quince bultos del mismo género averiado, o sea con falta; ventiocho bultos com-

¹⁵ J. M. SANS GENÉ i A. PAU SANS (1983). *Arbeca. Història i record*, Torregrossa: Gràfiques Molino, p. 154-157.

¹⁶ F. MARTÍN. «La crema del tren a l'estació de La Floresta (1909)».

¹⁷ «Diligencias preliminares de la quema del tren en la estación de este pueblo y rotura de postes e hilos de telégrafo». Día 28 de juliol. Año 1909. Declaracions signades pel jutge local, el Sr. Jeroni Setó i el secretari Ramon Sementé. Aquestes declaracions es van prendre davant del fiscal, el Sr. Ramon Sala.

pletament vacíos y dos cajas vacías que contenían pollos de Tarragona para Barbastro (...)

Els pobles veïns de Borges rebien l'influx revoltós de la capital garriguenca, *El Ideal* explica que «en los demás pueblos limítrofes que también notóse alguna excitación».

No és fins dos dies més tard d'iniciada la vaga, el dia 28 de juliol, que Lleida comença a mobilitzar-se. Al migdia comença la protesta:¹⁸

«La protesta empezó a iniciarse en las calles de Magdalena, Carmen, Remolins y otras adyacentes y otras adyacentes, de doces a una.

Observábase que eran las mujeres las que con más calor acogían la protesta contra la actual guerra de Marruecos y alentaban ocupados en fábricas y talleres a que dejaran el trabajo para hacer una manifestación popular en esta ciudad»

Pels volts de les tres de la tarda, diversos grups es comencen a reunir a la rambla Ferran. Un grup de xiquets, cridant visques a la revolució¹⁹ o a la llibertat,²⁰ segons les fonts, comencen a recórrer carrers i places obligant a tancar portes a comerciants, tallers i treballadors de les obres, cosa que va fer sumar components a la manifestació. *El Diario de Lérida* ho explica així:²¹

«Un grupo de unos cincuenta muchachos en su mayoría obreros metalúrgicos²² puso manos a la obra y empezó a invitar a los almacenes y tiendas de la Rambla a que cerraran, como lo fueron haciendo todos sin gran resistencia ni fuertes amenazas. Con el éxito de sus primeras operaciones fué el grupo engrosando de manera que cuando se corrió calle de Cabrinety arriba había por lo menos doblado, y ya los que lo formaban no eran todos muchachos, veíanse en él bastantes hombres».

El Ideal afegeix:

«La noticia prendió como un reguero de pólvora en toda la ciudad, siendo general la alarma que se produjo en pocos momentos con el cierre de tiendas y comercios. [...]

A las cuatro de la tarde no se trabajaba en ningún taller y todos los comercios estaban cerrados; la huelga era general, la ciudad presentaba el aspecto propio de los días festivos, y se veía por las calles un gentío inmenso, en actitud pacífica aunque algo excitada»

Segons sembla no hi van haver destrosses, els manifestants van passejar per tota la població, van obligar els tallers del ferrocarril a tancar.²³ Els tipògrafs, sumant-se als obrers metal·lúrgics, es van afegir a la protesta:

«Los obreros tipógrafos acordaron el paro, siendo esta la causa de que no se publicasen periódicos, con la sola excepción de *El Pallaresa*, que publicó la edición de la noche de anteayer [dimecres 28].»

Per contra, *El País* té una altra versió:²⁴

«[unos cuantos revoltosos] Visitaron las redacciones de los periódicos, y ante la imposición y para evitar dolorosos accidentes, resolvimos cerrar nuestros talleres. Lo mismo hicieron los demás periódicos excepto *El Pallaresa*, al que le fue permitido salir a la calle»

Els crits que proferien els manifestants, segons el mateix exemplar de *El Diario de Lérida*, era contra la guerra, diferint de les notícies de *El País* i *La Publicidad* citats, encara que no eren incompatibles i podia mostrar l'heterogeneïtat i espontaneïtat dels manifestants. *El Ideal* del 30 de juliol, igual com el periòdic integrista, afirma que «los manifestantes daban gritos de ¡Abajo la Guerra! Al recorrer las calles en los primeros momentos».

Provinent de l'estació, el grup és dissolt per la guàrdia civil a rambla Ferran, però es reorganitza a la plaça Sant Joan i al cap del pont. Allà la guàrdia civil fa alguns tocs d'atenció amb el cornetí i «al mismo tiempo que la fuerza preparaba los maüssers como para hacer fuego, hubo en la Plaza, calles adyacentes, Puente y calles de Blondel y Cabrinety, una de carreras que contemplaba entre medrosa y regocijada la gente de los balcones».²⁵

¹⁸ AML, *El Ideal*, 30/7/1909, any xii, núm. 1.506, p. 2.

¹⁹ IEI-Hemeroteca, *El País*, 29/7/1900, any xxxi, núm. 8.920, p. 2.

²⁰ AHCB, *La Publicidad*, 4/8/1909, any xxxi, núm. 4.678, p. 2.

²¹ IEI-Hemeroteca, *El Diario de Lérida*, 30/7/1909, any xxiv, núm. 8.358, p. 2.

²² Els obrers metal·lúrgics són dels primers que tenen creada una societat obrera a la ciutat: Associació d'Obrers Metal·lúrgics de Lleida. L'entitat participarà a les jornades per demanar l'alliberament dels presos i encausats pels fets de la Setmana Tràgica a Lleida. Veure: IEI-Hemeroteca, *El Ideal*, 15/2/1910, any xxiii, núm. 1.675, p. 1.

²³ IEI-Hemeroteca, *El Diario de Lérida*, 30/7/1909, any xxiv, núm. 8.538, p. 2.

²⁴ IEI-Hemeroteca, *El País*, 29/7/1909, any xxxi, núm. 8.920, p. 2.

²⁵ IEI-Hemeroteca, *El Diario de Lérida*, 30/7/1909, any xxiv, núm. 8.538, p. 2.

Malgrat la desbandada de manifestants, *El Diario de Lérida* del 30 de juliol explica que «la policía detuvo a unos muchachos de los que más gritaban. Al llevarlos al gobierno, junto a la Arcada, se le escabulleron. A otros que fueron conducidos a la prevención se les dio libertad a los pocos minutos». *El Ideal*²⁶ del mateix dia matisa que hi van haver dues detencions, però «con las consiguientes protestas del público, fueron conducidos los detenidos al Gobierno civil, siendo puestos al poco rato en libertad, gracias a las reiteradas súplicas del pueblo que los reclamaba y a la ninguna responsabilidad que contra ellos resultara».

Al vespre «los manifestantes y huelguistas sea por falta de organización o por otras causas, fueron retirándose muchos a sus casas, restando por las calles grupos más o menos numerosos, en actitud pacífica, comentando los acontecimientos del día». Mentrestant, el governador civil va dictar un ban prohibint qualsevol manifestació i exercir coaccions sobre comerços i indústries perquè secundin la vaga. El ban va ser enganxat a les parets de Lleida, però «tan pronto como apareció pegado en las esquinas dicho bando, fueron arrancados casi todos los ejemplares hasta la extremo de que no quedó casi ni uno entero».²⁷ Segons *El Diario de Lérida*,²⁸ l'acció s'atribueix a «los obreros».

Durant la nit diversos grups es mantenen pels carrers, espai que comparteixen amb números de la guàrdia civil. Alguns vaguistes van acostar-se a l'estació per recollir notícies de la resta de Catalunya, especialment, de Barcelona.

El moviment també arriba a Tàrrrega el dimecres 28 on alguns grups van tractar d'impedir la incorporació a files dels soldats que gaudien d'una llicència trimestral. *El Ideal* del 30 de juliol explica:

«En el tren del mediodía del día 28 no dejaron salir á tres ó cuatro soldados que disfrutaban licencia trimestral. En la estación los hicieron bajar del tren un grupo de hombres y mujeres. Por la tarde, en el tren que venían otros soldados y ya se decía en la población que no les dejarían pasar. Efectivamente á dicha hora fueron

llegando á la estación grupos de personas hasta formar una multitud que no bajarían de mil. Al llegar el tren, un grupo empezó á dar grito de ¡Abajo la guerra! haciendo bajar á los soldados que iban a incorporarse».

Caldria remarcar el crit unànime que es repeteix a diferents poblacions, i també a Tàrrrega, contra la guerra, més enllà de l'enviament de reservistes; encara que a falta de fonts no podem contrastar la veracitat de la notícia i menys provinent la informació d'un periòdic que havia fet campanya justament en aquesta direcció.

Immediatament després de fer baixar els reclutes del tren, els soldats, acompanyats de la multitud, «se fueron á la ciudad presentándose á la Alcaldía á participar lo que les ocurría, para que el Alcalde pasase el parte al Gobernador». Per la seua banda, *El Pallaresa*²⁹ recull l'actitud de la guàrdia civil a l'estació de Tàrrrega i la resposta del governador als fets ocorreguts:

«La guardia civil procedió con mucha prudencia. En el tren de las 7 llegaron de Lérida 6 parejas al mando de un sargento y en el tren que llegaba de Barcelona o de Manresa iban otras tres parejas».

En diferents poblacions de l'Urgell com Agramunt, Bellpuig i Verdú, s'afirma que en aquestes poblacions dimecres 28 també s'hi han fet manifestacions per evitar la sortida dels reclutes dels seus pobles.³⁰

Dies més tard, l'alcaldia de Verdú desmenteix que hi haguessin hagut aldarulls contra la marxa de reservistes, segons publiquen alguns diaris lleidatans els dies 2 i 5 d'agost.³¹ Tot i que reconeix que s'havien pres mesures per si es donava el cas que s'intentés impedir la marxa dels reservistes. Tanmateix, a Agramunt s'hi produeixen detencions dies més tard i a Bellpuig la guàrdia civil hi busca armes.

El dijous 29 de juliol al matí Lleida es desperta com en la jornada anterior, encara que els ànims pugen de to. Un grup arriba entre el polígon de la Vilanoveta i Bell-lloc i aixeca els rails impossibilitant la marxa de trens entre Lleida i Manresa.³²

²⁶ AML, *El Ideal*, 30/7/1909, any xii, núm. 1.506, p. 2.

²⁷ AML, *El Ideal*, 30/7/1909, any xii, núm. 1.506, p. 2.

²⁸ IEI-Hemeroteca, *El Diario de Lérida*, any xxiv, núm. 8.538, p. 2.

²⁹ IEI-Hemeroteca, *El Pallaresa*, 30/7/1909, any xiv, núm. 4.489, p. 2.

³⁰ Ídem i, AML, *El Ideal*, 30/7/1909, any xii, núm. 1.506, p. 3.

³¹ *El País* i *El Pallaresa*, respectivament.

³² IEI-Hemeroteca, *El País*, 31/7/1909, any xxxi, núm. 8.921, p. 2.

Al matí, l'aturada és general i les venedores del mercat de fruites i verdures de la plaça de la Constitució no acudeix. Els vaguistes circulen per tota la ciutat, un grup de joves es dirigeixen a l'estació amb actitud hostil, segons *El Ideal* del 30 de juliol. La guàrdia civil fa alguns tocs d'atenció i el grup es dissol. Un nombrós grup de manifestants circula pel carrer Major.

Al *Circulo Mercantil* s'hi celebra una reunió de societats i obrers. S'hi redacta un manifest que després entreguen al governador a mans de dues persones o d'una «comisión de obreros prestigiosos», segons *El Ideal* del 30 de juliol, entre aquests s'hi compten: Suau i Samitier.³³

En aquest manifest es demana que s'impossibiliti redimir en metàl·lic el servei militar, contra la guerra i pel retorn dels reservistes.³⁴ Segons *El País* del 29 de juliol, els manifestants, en el seu manifest, «después de reconocerse la necesidad de la guerra» protestaven «de que no fueran a ella por igual ricos y pobres». Assenyalem aquí la contradicció entre les informacions d'aquest número de *El País* amb les de *El Diario de Lérida* del 30 de juliol en què justament s'hi destacava entre les tres reivindicacions dels manifestants la protesta contra la guerra i que més endavant altres notícies apunten cap a aquesta direcció.

La protesta se situa, llavors, davant de la delegació del govern. L'alcalde de Lleida, des del balcó de la subdelegació, llegeix un telegrama en què el govern no admetria redempcions en metàl·lic i es decretava el servei militar obligatori, amb la intenció de calmar els ànims; però no se'n va sortir, fet que prova que la protesta anava més enllà de la diferència entre rics i pobres. *El Diario de Lérida* del 30 de juliol diu:

«la razón o pretexto de la asonada de allí como de todas partes era el llamamiento de los reservistas. No se entiende que se siga explotando este tema después de la declaración que según la prensa de Madrid ha hecho el Gobierno de que los reservistas no irán a Melilla».

Precisament, aquesta reflexió contradiu l'afirmació de *El País* del 29 que els manifes-

tants reconeixen la necessitat de la guerra. Finalment, la paciència s'acaba i hi ha una càrrega per part de la guàrdia civil que dispersa els manifestants acantonats a la plaça de la Llibertat que no es dispersaven amb la notícia de l'alcalde. La tarda del 29 és tranquil·la i els comerços tornen a obrir.³⁵

Mentrestant, a l'estació es concentren els reservistes on queden aturats per les destrosses a les vies. Just en aquest moment, quatre reservistes que s'esperaven a l'estació de Lleida són «detenidos por el pueblo», que havia acudit a l'estació per evitar l'embarcament. Al mateix temps, altres manifestants impedeixen que els pagesos entrin a la ciutat paralitzant els mercats i deixant sense abastiment la ciutat.³⁶

Per la seua banda, la guàrdia civil va ocupar tots els punts estratègics de la ciutat, amb destacaments al carrer Major, plaça Paeria, Constitució i de la Llibertat. Això facilita que a la tarda els comerços obrin portes. El mateix 29, des del matí, els números de la guàrdia civil continuen augmentant amb reforços arribats aquest cop des de León.

Al migdia del dijous 29, els directors dels cinc diaris locals es reuneixen amb el governador civil. Els reunits acorden no publicar diaris fins al dia 30, només el periòdic *El País* trenca l'acord i publica el número corresponent a aquesta data. Tanmateix, *El País* és l'únic que no té número del dia 30. *El Ideal*³⁷ recrimina l'actitud del seu col·lega una crítica que arriba també a l'Associació de Periodistes.

Tres dies més tard d'iniciada la vaga, dijous 29 de juliol entre les 9 i les 10 del matí a Cervera «un grupo formado por jornaleros, republicanos y radicales»³⁸ va recórrer els carrers. Eren «un escàs número de manifestants, obligant a totes les botigues a que tanquessin en señal de protesta per la guerra».³⁹ A les 12 del migdia es va organitzar una manifestació pacífica que va acabar a l'estació de trens. La manifestació, segons *La Publicidad* del 10 d'agost, era «numerosa» amb presència de «mujeres y [...] niños». *El Ciervo* del 30 de juliol compta uns «1500» manifestants, xifra segurament excessiva, però que indicava una manifestació molt

³³ IEI-Hemeroteca, *El País*, 29/7/1909, any xxxi, núm. 8.920, p. 2. Aquest darrer és membre de la junta directiva de Joventut Republicana de Lleida a finals del 1909, *El Ideal*, 27/12/1909.

³⁴ IEI-Hemeroteca, *El Diario de Lérida*, 30/7/1909, any xxiv, núm. 8.538, p. 2.

³⁵ IEI-Hemeroteca, *El Diario de Lérida*, 30/7/1909, any xxiv, núm. 8.538, p. 2.

³⁶ IEI-Hemeroteca, *El Pallaresa*, 30/7/1909, any xiv, núm. 4.489, p. 2.

³⁷ AML, *El Ideal*, 30/7/1909, any xii, núm. 1.506, p. 3.

³⁸ AMSG, *El Ciervo*, 30/7/1909, any vii, núm. 146, p. 3.

³⁹ AMSG, *Patria*, 3/8/1909, any i, núm. 18, p. 6.

massiva per la demografia de la capital de la Segarra. Caldria tenir en compte la possibilitat que persones vingudes d'altres nuclis segarrencs s'hi afegissin.

Quan la manifestació va arribar a l'estació, es va produir moments de tensió amb la guàrdia civil que ja esperava els manifestants impedit-los l'entrada a l'estació, cosa que va fer obligar-los a entrar per altres punts. El cronista de *El Ciervo* explica que «el sargento dió la voz de apunten a los 10 o doce individuos que mandaba, y éstos obediendo la orden, dirigieron los mausers á la muchedumbre» que finalment va aconseguir entrar a l'estació.

Un cop arribats a l'estació l'objectiu era clar, «se empeñaron en que los soldados no marcharan».⁴⁰ Els manifestants van prendre mesures dràstiques:

*«levantando frente de la maquina un monton de carros, maderas, cajas y cuanto hallaron a mano, con el fin de impedir que el tren siguiera su marcha»*⁴¹ i van escorcollar «tots els cotxes del tren per fer baixar els soldats que marxessin á incorporarse á files».⁴²

Mentrestant, segons *El Ciervo* del 30:

«un grupo de mujeres subieron a la locomotora con el intento de apagar las calderas de vapor, cuyo hecho no llegaron a realizar gracias a la oportuna intervención de los empleados de la estación que, con el Sr. Jefe de la misma, pudieron convencerlas».

Enmig dels aldarulls, els manifestants «se apoderaron» del cerverí Lluís Castells, recluta del regiment de l'Albuera número 26 que ja havia pujat a un vagó⁴³. La tensió va anar en augment i «en medio de la aglomeración hubo empujones y rotura ligera de aparatos telegráficos». Malgrat que *La Publicidad* minimitzi els fets atorgant-los la categoria de «ligera rotura», exposa que la resposta de la guàrdia civil va implicar «algunas detenciones».⁴⁴

Mentrestant, els regidors de l'ajuntament, reunits en sessió extraordinària decideixen anar a l'estació amb la intenció que els «ma-

nifestants se dissolguin y depositen llur actitud»⁴⁵ decisió que arriba tard.

Els manifestants deixen que el tren prossegueixi la seua marxa. Llavors es dirigeixen a la paeria amb el recluta retingut i davant de l'alcalde Arqués «expusieron que habían impedido la marcha del recluta (Lluís Castells) y que el pueblo estaba decidido a no dejarle partir».⁴⁶

Segons *El Ciervo* del 30 de juliol, la manifestació es va acabar a dos quarts d'una, però a les 7 de la tarda hi va haver una rèplica que també es dirigí a l'estació. L'assistència compta «un considerable numero de vecinos», els quals van detenir a un sergent voluntari que era enviat a la guerra.⁴⁷ Tots aquests fets van impulsar a l'alcalde a denunciar-ho al governador civil de Lleida, el telegrama que transcriu a *El Ciervo* li trasllada que «mujeres manifiestan impedirán a todo trance partan soldados, haciendo temer grave alteración orden público».

La jornada acaba la matinada del dia 29 al 30 de juliol a Lleida quan un grup intenta aturar les obres del pont. És la darrera acció dels vaguistes lleidatans. Tots els diaris lleidatans coincideixen a destacar que a partir del divendres 30 la tranquil·litat arriba a Lleida, són dos dies d'alarma, manifestacions i aixecaments de vies. Segurament, l'arribada de diferents contingents militars a la ciutat hi devia ajudar, així com la manca d'objectius i un programa clar per part dels vaguistes i revoltats.

El moviment vaguista té una dinàmica espontània arreu. No tenia direcció, encara que totes les accions es dirigien a impedir la marxa de soldats al front. *El Correo de Lérida* del 30 de juliol descriu de la següent manera la seua impressió sobre els fets de Lleida:

«la cosa no tuvo ninguna importancia, porque seguramente los promovedores no sabían ni a donde iban ni de donde venían».

Aquesta manca de direcció deixa el moviment sense objectius clars i tal com començà s'acabà. La detenció, el dia 30 de juliol, de determinats individus actius en la revolta i implicats en la darrera acció d'atu-

⁴⁰ AHCB, *La Publicidad*, 10/8/1909, any xxxi, núm. 19.980, p. 3.

⁴¹ ACSG, *El Ciervo*, 30/7/1909, any vii, núm. 146, p. 3.

⁴² ACSG, *Patria*, 3/8/1909, any i, núm. 18, p. 6.

⁴³ ACSG, *El Ciervo*, 30/7/1909, any vii, núm. 146, p. 3.

⁴⁴ AHCB, *La Publicidad*, 10/8/1909, any xxxi, núm. 19.980, p. 3.

⁴⁵ ACSG, *Patria*, 14/8/1909, any i, núm. 19, p. 4.

⁴⁶ ACSG, *El Ciervo*, 30/7/1909, any vii, núm. 146, p. 3.

⁴⁷ ACSG, *Patria*, 3/8/1909, any i, núm. 18, p. 6.

rar les obres del pont, mostren que hi havia alguns manifestants, probablement, capdavaners en la revolta, encara que amb poc predicament. Aquests volien portar la vaga més enllà, fet que corroborarien els crits favorables a una revolució que s'escoltaren el dimecres 28:⁴⁸

«En la madrugada de ayer [dijous 29 a divendres 30] se efectuaron por la benemérita detenciones de jóvenes hasta el número de 10 o 13, por haber sido encontrados en diversos puntos de la ciudad en actitud al parecer sospechosa.

Les fueron ocupadas algunas armas de fuego y cuchillos.

Los detenidos fueron puestos á disposición del Juzgado ordinario».⁴⁹

Segurament que aquestes detencions tenen a veure amb la notícia que publica *El Pallaresa* i que diu així:

«En la madrugada de hoy [30 de juliol] se han practicado algunas detenciones en nuestra ciudad; según parece entre los detenidos los hay muy conocidos por sus ideas ácratas y que habían venido a esta población para soliviantar los ánimos».⁵⁰

Per tant, podríem estar parlant d'un grup concret, format per individus forans o emigrats, proper a l'anarquisme que perseguia aprofitar l'estat d'ànim contrari a la guerra i generalitzat entre les classes populars lleidatanes per impulsar una revolució. La seua detenció i l'augment de forces d'ordre va deixar la revolta calmada a Lleida.

Per contra, a Cervera el divendres 30 de juliol al matí, es produí una nova manifestació «més imponent, puig s'hi agregà no sols major nombre de curiosos, sinó també una bona part de pagesos a qui en nom de la llibertat sels impedí que batessin».⁵¹ La manifestació va recórrer altra vegada els carrers i va obligar a tancar les portes d'establiments i l'aturada del treball. Posteriorment, els manifestants van acudir a l'estació on «impidiose embarcaran dos reservistas que, en medio del mayor entusiasmo, fueron conducidos a la Alcaldía».⁵² Els manifestants de-

tenen dues persones més que es dirigien al front. A més, es tornen a reproduir incidents en una de les oficines de l'estació «cortando los hilos del telégrafo y destruyendo los aparatos transmisores, con otros pueriles desmanes y atropellos». Els autors, segons ens diu *El Ciervo*, són «mujeres y mozalbetes».

A les 6 de la tarda del mateix 30, l'ajuntament convoca una reunió a la paeria amb la intenció de normalitzar la situació. Segons sembla hi van acudir «un considerable nombre de vecinos de todas clases y posiciones sociales». En aquesta reunió es va acordar tornar a la feina i obrir tallers, comerços i el retorn al camp.⁵³

El dissabte 31 *El Ciervo* publica en portada una allocució als i les cerverines demanant el retorn a la feina i la unitat. La vaga ja fa dos dies que dura amb força èxit de convocatòria. Tanmateix, la reunió obté els seus fruits i a partir de l'endemà, el dia 31 de juliol, la vida local es calma i s'inicien les represàlies.

Malgrat no tenir repercussió en forma d'aldarulls la vida als pobles es va veure influïda i alterada per aquells fets, diferents grups locals es van posicionar en relació a aquests. El cas de l'Albi reflecteix el trasllat de la tensió als pobles més petits. *El Correo de Lérida* del 6 d'agost deia que:

«los elementos sin Dios ni Patria que han devastado Barcelona [...] también perrean en esta [Albi] cantando de noche coplas infamantes y amenazadoras contra el clero y personas de orden y excitando a la sedición de día y de noche con bravatas públicas de que hicieron poco en Barcelona, hay que resistir al llamamiento de reservistas y acabar con sacerdotes y religiosos».

El dia 8 d'agost de 1909, *El Correo de Lérida* publica una carta del corresponsal d'Almenar en què aquest explica que s'havien vist per la població «dos ó tres subjectes de mal aspecto, els que's posaren, segons s'assegure, en relació ab el nombrat Centro anarquista». La crònica situa el succés «fa dos ó tres dies», és a dir, en els primers dies d'agost de 1909, quan la revolta ha quedat amansida arreu. El corresponsal assegura que els individus es van reunir «algunes nits

⁴⁸ IEI-Hemeroteca, *El País*, 29/7/1909, any xxxi, núm. 8.920, p. 2. *El País* del 29 explica que es crida a favor de la revolució, però «sin indicar para que serviría esta revolución», crits que se senten el primer dia de la vaga.

⁴⁹ AML, *El Ideal*, 31/7/1909, any xii, núm. 1.507, p. 2.

⁵⁰ IEI-Hemeroteca, *El Pallaresa*, 30/7/1909, any xiv, núm. 4.189, p. 2.

⁵¹ AMSG, *Patria*, 3/8/1909, any i, núm. 18, p. 6.

⁵² AMSG, *El Ciervo*, 31/7/1909, any vii, núm. 147, p. 3.

⁵³ AMSG, *El Ciervo*, 31/7/1909, any vii, núm. 147, p. 2.

ab el fi de decretar la crema de l'Iglesia y casa Rectoral, pagant de retruch alguns dels majors contribuyents».

Tanmateix, el cronista no pot assegurar la veracitat de la versió i així ho expressa tant al títol de l'article, «crit d'alerta», com també en el text matisant que «aquesta es la versió que corre de boca en boca y que reculleixo ab el mateix títol d'informació».

El que sí pot assegurar el cronista són les mesures preses per les autoritats locals:

«Descubert aquet complot y posat en coneixament de les autoritats aquestes han pres les mides necessaris y oportunes, reunintse l'Ajuntament en ple, ab assistencia del Sr. Jutje, y majors contribuyents, habent, en vista d'estar consentrada la benemérita en capital, ordenat la sortida per la villa de forsas del somatent, manant una patrulla'l mateix Sr. Alcalde D. Agustí Boncompte Panadés».⁵⁴

Posteriorment, l'alcalde va desplaçar-se «cap á la Capital pera posarse en coneixement de la superior autoritat ab el fi de que's consentren forses pera evitar qualsevol inten de salvatjisme».

Els diaris recullen notícies d'incidents en diferents poblacions que o no es confirmen o la censura de la premsa les deixa per a estudis més profunds. És el cas de Mollerussa o Almacelles on *El Diario de Lérida* del 31 de juliol recull incidents i que repeteix *El Correo de Lérida*.⁵⁵ La notícia afegeix que la guàrdia civil es dirigia cap a aquests pobles. *El País* del mateix dia diu que a Balaguer «reina excitación», i *El Ideal*⁵⁶ especifica que «se ha intentado hacer algo parecido á los mencionados pueblos (Borges, Juneda i Tàrraga)», especificitat que amplia per Almacelles. A Bell-lloc, també s'està alerta per possibles arribades d'individus forans vinculats a la revolta.

A Solsona la por a l'arribada d'esvalotadors forasters provoca la crida de sometent que organitza una guàrdia diversos dies. Finalment, el sometent deté diverses persones originàries de Sabadell que anaven a Sol-

sona amb la intenció d'enllaçar el moviment al Solsonès.

Les conseqüències

Intervenien directament en la repressió el governador civil, la guàrdia civil, exèrcit i sometent. La justícia militar és qui s'encarrega de dirimir sobre els diferents casos.

Poques hores després de la crema del tren a La Floresta, la població d'Arbeca fou presa per la Guàrdia Civil i un esquadró de cavalleria de l'exèrcit, amb l'objectiu de trobar els culpables dels fets. Malgrat la consciència general de la població fos de ressentiment i de no aprovació dels actes, la magnitud d'aquests feia molt difícil que els mateixos veïns denunciessin els fets, tot i que, de ben segur, algú n'hauria d'assumir responsabilitats.

L'actitud a la defensiva de la població fou trencada per un veí que presentà denúncia al comandament militar. Acusà les autoritats locals d'encobriment dels actes que s'anirien a produir i de no haver-los impedit.

Aquest veí era un ric hisendat d'Arbeca, el Sr. Jaume Esqué Pons, que volia aprofitar l'avinentsa per aconseguir major protagonisme dins la política municipal i fer fora l'actual govern local de caire liberal.

Fruit d'aquesta acusació, la força pública va detenir, en un primer moment, 13 persones, incloent-hi l'alcalde i el jutge de Pau: Josep Pernau Dalmau (alcalde), Joan Baptista Berenguer (metge i jutge local); Josep Sans Rius; Joan Pernau Sans; Basili Bernat Ballesté, Ramon Salas Boldú (lo Garí); Marià Bernat Argilés; Eugeni Fallada Ribera; Miquel Quintana Vila (lo Habanero); Francesc Marçal Roset (lo Baella); Joan Blanch Sans; Ramon Vives Lleonart i Francesc Canela Serrano.

Així ho descriu el *Diario de Lérida*:

«Por la tarde han sido conducidos a Lérida 14 individuos de Arbeca, detenidos por los sucesos de Borjas, entre ellos se encuentran el alcalde, Juez, médico, farmaceutico y otras personas salientes de la población».⁵⁷

⁵⁴ Agustí Boncompte Panadés pertanyia a la junta municipal d'Unió Republicana el 1906, on ocupava el càrrec de vocal. Aquest seria el primer cas en què els republicans se situen obertament al costat del govern i col·laboren en la repressió i l'ordre. Caldria veure la relació entre anarquistes i republicans i el paper que juga cadascun al poble. Veure: IEI-Hemeroteca, *El Ideal*, 31/1/1906, any ix, p. 2.

⁵⁵ IEI-Hemeroteca, *El Correo de Lérida*, 31/7/1909, any i, núm. 147.

⁵⁶ AML, *El Ideal*, 31/7/1909, any xii, núm. 1.507, p. 2.

⁵⁷ *Diario de Lérida*. 2/08/1909. Cal aclarir que les detencions no foren solament pels fets a les Borges sinó per la crema del tren. També cal dir que no foren 14 detencions sinó 13.

El País del dia 6 d'agost també fa referència a la mateixa notícia, fent, també, esment de la detenció de 14 individus.

Gairebé un mes més tard els encausats obtindrien la llibertat provisional pendent d'un judici definitiu.

Tots ells foren conduïts a peu a la presó de Lleida custodiats per forces de cavalleria, havent de passar per la pena de recórrer els carrers de la capital davant la sorpresa dels lleidatans, alguns dels quals coneixien molts dels detinguts i expressaven en veu alta que no els creien delinqüents.⁵⁸

Posteriorment es detingueren altres 26 persones de la mateixa població. Els primers foren deixats en completa llibertat segons l'auto del judici celebrat el dia 7 de gener de 1910 on es manifestava:

«(...) Que de lo actuado, lejos de confirmarse y robustecerse los indicios de culpabilidad que motivaron el procesamiento de los expresados individuos por el Juez instructor militar, pueden apreciarse desvanecidos los que en un principio existieron (...).»⁵⁹

Per a la resta d'empresonats o acusats, no solament d'Arbeca, sinó també de Juneda, ja es demanava la llibertat, fins i tot des del propi Ajuntament d'aquesta última població en veu del regidor republicà Joan Cornudella Beà:

«Se pide al gobierno conceda la amnistía presos por sucesos julio último.»⁶⁰

Aquests foren exculpats un any després dels fets, aproximadament, tal com apareix publicat al *El Ideal*:

«Los procesos con motivo de lo ocurrido en Arbeca el año pasado en la semana de julio, han quedado totalmente sobreesidos. (...) quedaban aun algunos honrados vecinos que por la índole del supuesto delito de que se les acusaba seguían procesados. Más ahora ya terminado el sumario han resultado clara su inocencia (...).»⁶¹

La justícia militar va liquidar el tema de forma ràpida si tenim en compte la importància del fet. Segurament hi va influir de forma directa la intervenció de dos personatges que cal considerar claus en tot l'afer:

Francesc Macià, Diputat al Congrés pel districte electoral de les Borges i Joan Moles, Diputat al Congrés pel districte electoral de Lleida, al qual pertanyia en aquells moments la població d'Arbeca.

Que la intervenció del Diputat Francesc Macià a les Borges fou directa i clara en els fets, es veu clarament reflectit quan, el dia 29 de juliol⁶² es persona a la caserna de la guàrdia civil per demanar l'alliberament dels detinguts del dia anterior, «logrando se apaciguaran los ánimos; habiendo sido puestos en libertad los detenidos».⁶³

Veiem-ne la descripció des de *El Ideal*:⁶⁴

«A consecuencia de estos sucesos marcharon a aquella población gran número de guardias civiles, efectuáronse algunas detenciones, habiendo sido puestos en libertad todos los detenidos gracias a la oportuna intervención del diputado por el distrito Sr. Maciá, el cual al tener noticias desde los primeros momentos de lo que ocurría se trasladó a Borjas inmediatamente consiguiendo con su presencia y sus aceptadas gestiones apaciguar los ánimos que se hallaban muy soliviantados, evitando así un día de duelo a la floreciente ciudad de Urgel».

Com a agraïment a la seva intervenció, el consistori en sessió consistorial de 31 de juliol li dedicava un carrer:

«(...) por su oportuna intervención en los lamentables hechos ocurridos aquí el día 28 del corriente evitando un día de luto a la población (...) Se acuerda unánimemente cambiar el nombre de la calle nueva de esta ciudad por el de Diputado Maciá.»⁶⁵

Encara més, l'Ajuntament de les Borges decidí suspendre els actes públics de la propera festa Major local a celebrar el primer cap de setmana de setembre:

«(...) El Sr. Presidente expuso que se había explorado la opinión de las sociedades y demás fuerzas vivas de la localidad acerca de la conveniencia de si este año había o no de celebrarse oficialmente la próxima fiesta mayor (...). Concedida la palabra al Sr. Cortada se extiende en

⁵⁸ J.M. SANS GENÉ i A. PAU SANS (1983). *Arbeca. Història i record*, Torregrossa, Gràfiques Molino, p. 154-157.

⁵⁹ L'auto de processament ha estat facilitat per Fèlix Martín.

⁶⁰ Manifestació realitzada al Ple de l'Ajuntament del dia 30 de gener de 1910. Text facilitat per Josep M. Teixidó.

⁶¹ IEI-Hemeroteca, *El Ideal*, 2/08/1910.

⁶² IEI-Hemeroteca, *El País*, 29/7/1909, any xxxi, núm. 8.920, p. 2.

⁶³ IEI-Hemeroteca, *El Pallaresa*, 30/7/1909, any xiv, núm. 4.489, p. 2.

⁶⁴ AML, *El Ideal*, 30/7/1909, any xii, núm. 1.506, p. 3.

⁶⁵ Acta Ajuntament de Borges de 31 de juliol de 1909 a *Actes del dia 1 de gener de 1906 a 29 de desembre de 1913. Volum 6*. Arxiu Ajuntament de les Borges Blanques.

largas consideraciones abonando porque el presente año no se celebren festejos públicos en virtud de las críticas circunstancias por que atraviesa la nación en general y Catalunya en particular. El Concejal Sr. Clavería manifiesta que en otras épocas existieron guerras con España y sin embargo no se suprimieron los festejos públicos siendo de opinión de que este año deben celebrarse con mayor motivo por haberse solucionado satisfactoriamente los tristes sucesos del día 28 de julio último. Hicieron uso de la palabra todos los señores concejales asistentes a la sesión (...) y se pasó a la votación de la proposición del Sr. Presidente de que por este año no se celebren festejos públicos en la próxima fiesta mayor votándola los concejales señores Minguella, Peguera, Farré, Aragüés, Aldomá, Cortada, Falcó y el Sr. Presidente, total ocho y Clavería en contra (...).⁶⁶

També el Diputat Moles, destacat jurista, es va encarregar de vetllar pels conciutadans d'Arbeca, una mostra d'això és que aconseguí l'alliberament provisional dels primers detinguts en primera instància i el sobreseïment del cas, posteriorment.

Fou rebut com un autèntic heroi a la població, el dia 26 de gener, pocs dies després del veredicta judicial. També se li dedicà un carrer en honor seu.⁶⁷

Des de les següents eleccions legislatives, celebrades el dia 8 de maig de 1910, fins a les eleccions de 1920, Joan Moles i Ormella guanyà sempre a Arbeca.

Per la seva banda, el jutge instructor de la causa pels delictes de sedició, incendi i altres successos, el Sr. Juan de Mas Aran demanava la compareixença en un termini de quinze dies com a màxim al jutjat de Lleida, a risc d'ésser declarats en rebel·lia, de Josep Perera⁶⁸ (Dr. Roig), de 22 anys, i d'Antoni Miró (lo Morrut),⁶⁹ els dos d'Arbeca, acusats, el primer d'haver estat el principal instigador dels fets ocorreguts en els pobles d'Arbeca i Borges el dia 28 de juliol passat i el segon

per formar part en la destrucció de la via fèrria, pel fet del qual va quedar ferit a la mà al tallar un filferro. Això era el 12 d'agost.⁷⁰

A Lleida, arran dels primers aldarulls, el dimecres 28 de juliol es detenen dues persones que són alliberades ben aviat.⁷¹ Poc després el governador civil dicta un ban prohibint qualsevol manifestació.⁷² A Verdú, l'alcaldia pren mesures per evitar possibles aldarulls.

El dia 29 de juliol, enmig de la revolta arribava un reial decret del ministeri de la governació en què s'anunciava que quedaven suspeses les garanties constitucionals «con arreglo al art. 17 de la Constitución de la Monarquía, alcanzando por tanto la suspensión á las consignadas en los artículos 4º, 5º, 6º, 9º y párrafos primero, segundo y tercero del 13».⁷³ A Lleida firmava el decret el governador civil Vicente Carderera y Calleja.

El dia 29 de juliol enmig dels aldarulls a l'estació de Cervera es produeixen «algunas detenciones». El moviment s'atura quan a la tarda del dia 30 de juliol arriben «uns coranta guardies [i] s'acabá tota la gresca».⁷⁴ Passat el conflicte, i a causa d'una denúncia d'alguns presos cerverins, es deté «varis ciutadans, entre ells, nostre ferm y entusiasta company [catòlic] en Francisco Minguell Vall».⁷⁵ Paral·lelament, es nomena com a jutge instructor al Comandant del Regiment d'infanteria número 26.⁷⁶

La tranquil·litat s'imposa a la capital del Segrià amb l'arribada de nous efectius de la guàrdia civil que reforcen els números existents. El dia 29 arriba un contingent de guàrdies de León. L'endemà, el govern envia el regiment d'infanteria Luchana.⁷⁷ El dia 31 de juliol, tot i estar la ciutat calmada, arriba un nou esquadró del regiment de cavalleria Lusitania i noves forces de la guàrdia civil.

Els resultats del cúmul de forces d'ordre no es fan esperar i divendres 30 es detenen a Lleida

⁶⁶ Acta Ajuntament de Borges de 21 d'agost de 1909 a *Actes del dia 1 de gener de 1906 a 29 de desembre de 1913. Volum 6*. Arxiu Ajuntament de les Borges Blanques.

⁶⁷ J. M. SANS GENE i A. PAU SANS (1983). Torregrossa: Gràfiques Molino, p. 154-157.

⁶⁸ Altres trets que l'identificaven: Fill de Josep i Josepa, d'estatura baixa, de veu afònica i estudiant de medicina.

⁶⁹ Fill de Jaume. La seva mare estava morta. D'estatura regular i de color moreno.

⁷⁰ BOP de Lleida. Núm. 121. 14 d'agost, p. 544.

⁷¹ AML, *El Ideal*, 30/7/1909, any xii, núm. 1.506, p. 2.

⁷² AML, *El Ideal*, 30/7/1909, any xii, núm. 1.506, p. 2.

⁷³ IEI-Hemeroteca, BOP (extraordinari), 29/7/1909, s/n, s/p.

⁷⁴ AMSG, *Patria*, 3/8/1909, any i, núm. 18, p. 6.

⁷⁵ AMSG, *Patria*, 14/8/1909, any i, núm. 19, p. 6.

⁷⁶ AMSG, *Patria*, 28/8/1909, any i, núm. 20, p. 6.

⁷⁷ IEI-Hemeroteca, *El Correo de Lérida*, 1/8/1909, any i, núm. 148, p. 2.

un grup d'individus actius en la revolta,⁷⁸ segons sembla unes tretze persones.⁷⁹

El 2 d'agost a *El País*⁸⁰ s'informa que el governador ha prohibit als diaris ponentins publicar «noticias de la huelga; movimiento de tropas; detenciones y actos de Gobierno que no se han comunicado oficialmente, escenas gráficas sentimentales; sucesos de Barcelona y títulos sugestivos o llamativos».

La presència de la guàrdia civil es deixa sentir a les principals poblacions ponentines. Els rumors d'aldarulls a Almacelles, Mollerussa i Balaguer posen en alerta la guàrdia civil que envia efectius a tots aquests pobles⁸¹. Tàrrega no n'és una excepció i el governador hi envia «6 parejas al mando de un sargento y en el tren que llegaba de Barcelona o de Manresa iban otras tres parejas»⁸² de la guàrdia civil.

Els resultats no es fan esperar i el dia 2 d'agost la guàrdia civil detenia tres homes i dues dones sota acusació de participar en els fets de l'estació i els entrega al jutjat d'instrucció d'aquell partit judicial, segons publica *El País* del dia 7 d'agost. Entre els detinguts hi ha Josep Galofré Esteles, Josep Grau Rovira, Josep López Solé, Teresa Figuerola i Maria Escudé. L'acusació diu que «promovieron un escándalo en la estación de aquella ciudad al ponerse en marcha un tren de viajeros».⁸³

El dia 4 d'agost, les detencions a Lleida motiven la visita de l'alcalde de la ciutat, acompanyat dels regidors, al governador civil per demanar-li la llibertat dels joves detinguts. Dies més tard, concretament el dia 7 d'agost, Francesc Macià i Joan Moles, diputats a corts per Borges i Lleida per Solidaritat Catalana, visiten el capità general demanant que siguin alliberats els detinguts. Es recullen els fruits un dies més tard, segons *La Publicidad* del 19 d'agost, que anuncia que «han sido puestos en libertad provisional todos los que fueron detenidos en Arbeca».

El Pallaresa del dia 5 d'agost anuncia que han quedat restablertes les vies direcció a Manresa i Tarragona des de Lleida. Els desperfectes no semblen excessivament importants.

En poblacions com Almenar o Solsona, per falta de forces estatals, el sometent pren part en la vigilància de l'ordre públic, en alguns casos com a Almenar, capitanejats per l'alcalde que participa directament en la repressió.⁸⁴

El 14 d'agost informa *El País* de l'alliberament dels detinguts a la ciutat de Lleida, per bé que no tots quedaran lliures, malgrat la notícia.

Al llarg del mes d'agost continuaran les detencions. El 18 d'agost, es deté a Blanes a Antoni Urgell Benet, conegut com a *Ton del Mech*, borgenc i vinculat, segons la premsa, amb els aldarulls provocats a les comarques de Girona. Se l'acusa d'incendiar el pont de la via fèrria de Flaçà a Palamós i el convent del Germans de la Doctrina Cristiana de Sant Joan de Palamós. *El Ciervo* del 18 d'agost anuncia que s'han detingut dues persones més a Cervera i que, com en el cas de les primeres detencions, han quedat presos a Cervera a disposició de l'autoritat militar.

Encara durant el setembre segueixen practicant-se detencions. Antoni Torre Andreu, conegut com l'*Antonet del Mitgè*, arbequí, és detingut acusat de sedició per la guàrdia civil de Borges. El detingut queda a disposició del jutge instructor del regiment de Navarra.⁸⁵ La seua acusació es troba dins la causa que se segueix contra Josep Perera i altres veïns d'Arbeca.⁸⁶ Mentrestant, alguns dels empresonats de Juneda són posats en llibertat els primers dies de setembre.⁸⁷

Altres repercussions de la Setmana Tràgica són les represàlies contra càrrecs institucionals. En poblacions com Seròs, on els republicans governaven l'ajuntament, la repressió acaba perseguint els edils republicans.⁸⁸ Aquest fet té rèplica en altres poblacions com Balaguer o Agramunt.

⁷⁸ IEI-Hemeroteca, *El Pallaresa*, 30/7/1909, any XIV, núm. 4.189, p. 2.

⁷⁹ IEI-Hemeroteca, *El País*, 29/7/1909, any XXXI, núm. 8.920, p. 2. *El País* del 29 explica que es crida a favor de la revolució, però «sin indicar para que serviría esta revolución», crítics que se senten el primer dia de la vaga.

⁸⁰ AML, *El Ideal*, 31/7/1909, any XII, núm. 1.507, p. 2.

⁸¹ AML, *El Ideal*, 31/7/1909, any XII, núm. 1.507, p. 2.

⁸² IEI-Hemeroteca, *El Pallaresa*, 30/7/1909, any XIV, núm. 4.489, p. 2.

⁸³ IEI-Hemeroteca, *El Pallaresa*, 5/8/1909, any XIV, núm. 4.494, p. 2.

⁸⁴ IEI-Hemeroteca, *El Correo de Lérida*, 8/8/1909, any I, núm. 148, p. 2.

⁸⁵ AML, *El Ideal*, 10/9/1909, any XII, núm. 1.542, p. 2.

⁸⁶ AML, *El Ideal*, 8/9/1909, any XII, núm. 1.540, p. 2. A mitjans de setembre el veí de Tremp, Miquel Pociello, pres pels successos de juliol, és alliberat amb l'ajut dels diputats a corts Riu i Llari.

⁸⁷ AML, *El Ideal*, 7/9/1909, any XII, núm. 1.539, p. 2.

⁸⁸ IEI-Hemeroteca, *La República*, 8/2/1913.

En aquesta darrera es dicta auto de processament contra l'alcalde, Ramon Viladot Benet i contra el diputat provincial solidari Josep M. Viladot,⁸⁹ personatges als quals se'ls suma l'altre fill del farmacèutic i alcalde Joan Viladot.⁹⁰ Ramon Viladot queda suspès d'alcalde.⁹¹ Amb el processament del diputat provincial solidari Josep M. Viladot, els diputats solidaris perseguits pels fets de la Setmana Tràgica ja són dos, sumant-se al cas d'Alfred Pereña.

El dia 5 de setembre *El Ideal* anuncia l'empresonament de l'alcalde d'Agramunt i del seu fill i diputat provincial el dia 3. Els presos queden a disposició del jutjat militar i incomunicats tot un dia. Aixecada la incomunicació reben la visita dels diputats Francesc Macià, Milà i Camps i de l'alcalde accidental de Lleida i republicà solidari, Humbert Torres. La rellevància dels detinguts fa que rebin mostres de suport des de diferents entitats de les comarques de Ponent en les setmanes posteriors. El Centre Nacionalista Català de Balaguer a través dels representants Verni i Novell visiten els empresonats, també de Joventut Republicana de Lleida, del diputat solidari per Lleida Joan Moles, fins i tot, d'una comissió d'Agramunt encapçalada pel seu capellà.⁹² El cas arriba al ministre de la guerra a través dels diputats solidaris Moles, Rodés i Camps.⁹³

L'empresonament de la família Viladot d'Agramunt porta a noves detencions a la població. El jutjat militar a través de la guàrdia civil deté els agramuntins Josep Balagueró Penella, Emili Solsona Fa, Antoni Trull Boix, Joan Cases Musoles, Enric Rivera Torrens i Jaume Bernau Figuera, anomenat *Trondal*. Amb aquestes detencions, els agramuntins empresonats sumen nou persones.⁹⁴

En el cas de Balaguer, malgrat els fets ocorreguts pràcticament no transcendissin a la premsa, hi ha imputacions també de caràcter institucional. L'alcalde és processat per

l'autoritat militar. Tanmateix, continua desenvolupant el seu càrrec amb normalitat.⁹⁵

Els efectes repressius no sols es donen a les escoles racionalistes de les comarques litorals. A Borges l'escola del Centre Democràtic Republicà queda clausurada per ordre governativa.⁹⁶ També queden tancades algunes escoles, al Pirineu trobem el tancament de l'escola laica que funcionava a la Pobra de Segur.⁹⁷ Tanmateix, la línia que segueix el govern és idèntica.

A més a més, Lleida rep alguns dels desterrats que posats en llibertat a principis de setembre han de comparèixer tots els dies davant de govern civil. Els desterrats són vuit i procedeixen de Barcelona, segons *El Ideal* del 2 de setembre. El diari afegeix que alguns d'ells ja han trobat feina a Lleida.

Les setmanes posteriors als successos de juliol s'engega una recerca d'armes per diferents poblacions. A Solsona i a Almenar, diu *El Ideal* del 5 de setembre que «la guardia civil [...] ha hecho una recoda de armas, ocupando buen número á distintos individuos que las poseían sin licencia». A Lleida, a principis de setembre es retornen les armes a les armeries de la ciutat, retirades d'aquests establiments durant els successos de juliol.⁹⁸

No és fins a mitjans de setembre que les forces de l'ordre recuperen la normalitat i abandonen alguns dels escenaris de protesta. Durant els fets de juliol alguns destacaments de la guàrdia civil es van desplaçar a pobles conflictius, com per exemple les forces de la guàrdia civil d'Artesa de Segre i Cubells que van desplaçar-se a Agramunt. *El Ideal*⁹⁹ anuncia el retorn als quaters d'on eren originaris aquests destacaments.

Alguns empresonats van sent alliberats progressivament. Tanmateix, no és fins al mes de novembre que s'intensifica la campanya per l'alliberament. La consecució de l'acta de di-

⁸⁹ Josep M. Viladot i Puig era diputat provincial solidari, adscrit al republicanisme. Va ser escollit a les eleccions provincials del 24 d'octubre de 1909 pel districte de Balaguer. Viladot va obtenir el major nombre de suports electorals en aquesta contesa. Segurament, que l'empresonament va donar-li relleu i causa. Mir, C., *Lleida (1890-1936) : caciquisme polític i lluita electoral*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona (1985), p. 154.

⁹⁰ AML, *El Ideal*, 7/9/1909, any XII, núm. 1.539, p. 2.

⁹¹ AML, *El Ideal*, 3/9/1909, any XII, núm. 1.535, p. 2.

⁹² AML, *El Ideal*, 12/9/1909, any XII, núm. 1.544, p. 2.

⁹³ AML, *El Ideal*, 28/10/1909, any XII, núm. 1.580, p. 2.

⁹⁴ AML, *El Ideal*, 8/9/1909, any XII, núm. 1.540, p. 2.

⁹⁵ AML, *El Ideal*, 24/9/1909, any XII, núm. 1.555, p. 3.

⁹⁶ AML, *El Ideal*, 2/9/1909, any XII, núm. 1.535, p. 2.

⁹⁷ AML, *El Ideal*, 3/9/1909, any XII, núm. 1.535, p. 2.

⁹⁸ AML, *El Ideal*, 7/9/1909, any XII, núm. 1.539, p. 2.

⁹⁹ AML, *El Ideal*, 10/9/1909, any XII, núm. 1.542, p. 2.

putat provincial i les gestions pròximes al govern deuriem donar els seus fruits, perquè a principis de novembre els encausats d'Agramunt són deixats en llibertat provisional.¹⁰⁰

No obstant això, altres empresonats no tenen tanta sort. Els judicis s'eternitzaran i mesos més tard diferents pobles es mobilitzen pels seus presos. Cervera, com altres poblacions ponentines, té ciutadans empresonats encara al mes de novembre de 1909. El diputat provincial republicà solidari cer-verí, Ramon Riu a través d'Emili Junoy, intenta gestionar la llibertat dels detinguts de Tàrraga, Cervera i pobles de la comarca. Segons una nota publicada a *La Publicidad* i reproduïda per *El Ideal*, diu:¹⁰¹

«Son estos bastantes en número, entre ellos varias mujeres, haciendo ya más de tres meses que están en la cárcel, á pesar de que los hechos carecieron de gravedad»

El Ciervo del dia 20 de novembre publica una convocatòria signada pel republicà Domènec Puigredon en què aquest demana als cer-verins que acudeixin a l'ajuntament per tractar d'unir esforços per alliberar els presos. L'assistència de persones de diferents classes socials i nombrosa indica l'interès per la qüestió. Un dels primers a afegir-se a la crida de Puigredon és el capellà ecònom Lluís Salvans, afirmant que «ninguna de las instituciones religiosas, ni ningún individuo del clero había sufrido insulto por parte de los manifestantes o revoltosos».

Tanmateix, l'article ens descobreix un testimoni posterior als fets i que va posar en evidència el paper del clergat com a delator. El capellà continua i diu:¹⁰²

«Entra [...] a disculpar al clero de la versión publicada de que él había sido delator por aquellos tristes sucesos y retando a los congregados para que manifestaran ser cierto lo que afirmaba».

I respon Puigredon:

«no podía menos que contradecirle, asegurando que él había sido víctima de la delación clerical»,

malgrat que:

«su conducta fué clara [...] opuesta a los deseos de los manifestantes de aquellas jornadas».

Per la seua banda, el diputat provincial republicà Ramon Riu delega a Emili Junoy, diputat republicà a les Corts, que realitzés gestions entorn de l'autoritat militar perquè s'activin els processos incoats i siguin posats en llibertat provisional els detinguts a la comarca de Cervera i Tàrraga. El mateix propòsit tenia una comissió de persones de diferent color polític formada per Montiu, Borruix, Puigredon i Andreu que visitaren el capità general de Catalunya.¹⁰³ El mateix número de *El Ciervo* explica que són «bastantes en número, entre ellos varias mujeres, haciendo ya más de tres meses que están en la cárcel» de Cervera.

Dels catorze darrers empresonats cer-verins, tretze surten el 22 de gener de 1910, tancats tots ells a les presons de Cervera. L'excarceració porta a donar mostres d'agraïment als prohoms locals, Duran, Montiu i Borruix.

Al mes de febrer de 1910 a Lleida s'organitza un míting pro-presos. L'acte compta amb el suport i la presència de republicans nacionalistes, lerrouxistes i representacions de societats obreres. La llista de suports a l'acte que es llegeix ens fa un bon dibuix de la geografia ponentina que patia les conseqüències de la Setmana Tràgica, hi trobem poblacions de totes les comarques de Ponent.¹⁰⁴

D'altra banda, entre els efectes de la Setmana Tràgica hi hagué l'excepcionalitat a què estigueren sotmeses les garanties constitucionals, fet que va suposar situar la premsa en el punt de mira. El periòdic re-

¹⁰⁰ AML, *El Ideal*, 2/11/1909, any XII, núm. 1.585, p. 2. S'alliberen: Ramon Viladot Benet, Josep M. Viladot Puig, Joan Viladot Puig, Jaume Bernat Figueras, Joan Cases Musoles, Josep Balagueró Penella, Emili Solsona Fa, Enric Rivera Torrens, Antoni Turull Boix, Miquel Beltran Jubilà.

¹⁰¹ AML, *El Ideal*, 12/11/1909, any XII, núm. 1.593, p. 2.

¹⁰² ACSG, *El Ciervo*, 20/11/1909, any VII, núm. 151, p. 6.

¹⁰³ ACSG, *El Ciervo*, 20/11/1909, any VII, núm. 151, p. 6.

¹⁰⁴ IEI-Hemeroteca, *El Ideal*, 15/2/1910, any XIII, núm. 1.675, p. 1: Cercle Democràtic Republicà de Borges, Centre Republicà d'Almatret, Centre Republicà de Cervera, Comitè Republicà de Rosselló, els diaris *La Mitra*, *El Ideal* i *La República*, els diputats provincials republicans Riu (de Cervera), Lasala (Balaguer) i Pereña (Lleida), la minoria republicana autonomista de l'ajuntament de Lleida i la minoria republicana radical del mateix ajuntament, el Centre Republicà de Lleida (vinculat al Partit Radical), la junta consultiva del Partit Radical, Joventut Republicana de Lleida, la junta municipal del Partit Republicà Autonomista, el Centre Republicà d'Agramunt, el Comitè Republicà d'Arbeca, el Comitè Republicà de Torres de Segre, el *Grupo Rebelde* de Lleida (joves radicals), el Comitè Republicà de Mollerussa, l'Aliança Republicana de Llardecans i l'Associació d'Obrers Metal·lúrgics de Lleida.

publicà *El Ideal* queda sense director per la persecució d'Alfred Pereña, que ocupava també el càrrec de diputat provincial pels republicans nacionalistes, càrrec del qual fou suspès.¹⁰⁵ El periòdic és jutjat per haver reproduït dos articles de *El Diluvio* i *La Publicidad*.¹⁰⁶ Francesc Amorós es fa càrrec temporalment de la direcció del periòdic.¹⁰⁷ Pereña arriba a Lleida a finals de novembre i el jutge militar li decreta llibertat provisional.¹⁰⁸

Punts foscos sobre els fets de la crema del tren a la Floresta

Encara hi ha un certa aura de misteri que envolta el fet o fets produïts el dimecres 28 de juliol de 1909 a La Floresta, especialment quan ens fem ressò de les actuacions per portaren a la crema del tren.

Aquest misteri ha desembocat que encara no tinguem una explicació prou clara del desenvolupament dels fets i això és degut, entre d'altres coses, al fet que hi ha diferents versions i informacions sobre els actes que han portat a què parlem d'algunes contradiccions sobre els esdeveniments, cosa que ens proposa més dubtes per tenir clar un raonament.

La barreja de notícies fa que els fets s'hagin convertit en un aiguabarreig mig fantàstic, mig real.

També podem parlar d'un aiguabarreig d'anècdotes (l'anecdolari de les versions de poble) amb la versemblança de les diferents actituds adoptades.

També és cert que al llarg de tot aquest temps hi hagi hagut certa deformació dels fets, per raó del pas dels anys i de la transmissió oral que pot haver ajudat a modificar o maquillar la realitat.

Entre d'altres aspectes cal destacar que els fets de la crema del tren no es produïren a l'estació de les Borges Blanques; que el dia de la revolta fou el 28 de juliol i no el 27 i que mai no ha quedat clara la intervenció de

la Guàrdia Civil en les detencions de les Borges, com es van produir i quina fou l'actuació d'en Francesc Macià.

Veiem diferents exemples d'aquesta, certa confusió:

«Circulaban rumores alarmantes pero no pasaron de categoria de infundio. Anoche se habló de heridos en Borjas y de incendio de casillas, no hubo tal cosa, efervescencia sí, mucha pero acudió el Diputado Maciá y merced a sus buenos oficios, después de puestos en libertad algunos detenidos apaciguáronse los ánimos».¹⁰⁹

«Las noticias que tenemos acusan haber establecido la tranquilidad en las Borjas Blancas. Los sucesos allí ocurridos el día 27 de julio no revistieron afortunadamente la gravedad que en un principio se dijo. Numerosos grupos, la mayoría de Arbeca, trataron de impedir que se incorporaran a filas algunos soldados obligando a cerrar establecimientos, rompiendo postes de telégrafo en un radio de 2 km; hicieron descarrilar dos vagones, levantaron algunos railes y prendieron fuego a unos montones de traviesas; la Benemérita practicó algunas detenciones. En aquella población se personó el Sr. Maciá, logrando apaciguar los ánimos habiendo sólo puesto en libertad los detenidos».¹¹⁰

«A les Borges s'hi van concentrar gent dels pobles de tota la rodalia, per ser el pas del ferrocarril (...). A les onze del matí la gent, caldejada per l'ambient de revolta, va concentrar-se a l'estació i impedí que el tren seguís el seu camí vers Lleida, per tal de manifestar així que els reservistes anessin a l'Àfrica (..) Com era d'esperar, la notícia que a les Borges havien cremat el tren correu va córrer com un regueró de pólvora inflamada per tota la comarca (...). Detinguts... utilització de mals procediments per part de la força pública... fins i tot alguns morts... (...) Macià va anar de dret a la fàbrica de sulfur on hi havia els presoners. La sorpresa per a ell fou que les autoritats li barraren el pas (...) Allí, detinguda, hi havia gent de tota la contrada, no tan sols del districte que pertocava a Macià. Però cap dels diputats dels districtes veïns a qui res no els privava d'imitar l'acció gallarda de Macià, no va fer acte de presència en aquell desgraciat dia».¹¹¹

¹⁰⁵ AML, *El Ideal*, 24/8/1909, any XII, núm. 1.531, p. 2; i *El Ideal*, 2/9/1909, any XII, núm. 1.539, p. 2. Pereña s'exilia a França després de la Setmana Tràgica, encara que abans demana permís per absentar-se a la diputació, una Real Ordre del ministeri de la governació suspèn del càrrec al diputat republicà.

¹⁰⁶ Es tracta dels articles «Abajo la Guerra» i «Se sabe cuando empiezan, no cuando acaban», publicats a *El Ideal* dels dies 21 i 22 de juliol de 1909.

¹⁰⁷ IEI-Hemeroteca, *El Correo de Lérida*, 13/8/1909, any I, núm. 158, p. 3.

¹⁰⁸ AML, *El Ideal*, 27/11/1909, any XII, núm. 1.606, p. 2.

¹⁰⁹ IEI-Hemeroteca, *El País*, 29/07/1909, any XXXI, núm. 8.920, p. 2.

¹¹⁰ IEI-Hemeroteca, *El Pallaresa*, 30/07/1909.

¹¹¹ R. ARRUFAT (2007). *Macià*, Juneda: Fonoll, p. 112-114.

Conclusions

Aquesta primera aproximació ens fa un primer esbós sobre la Setmana Tràgica a les comarques de Ponent, en la qual podem afirmar que hi va haver successos i que van tenir conseqüències.

En primer lloc, podem dir que els actors de la vaga i revolta són les classes populars. No hi trobem dirigents de cap moviment polític concret, llevat d'alguns desconeguts propers al moviment obrer (metal·lúrgics a Lleida, *dr. Roig* a les Garrigues). Dins d'aquests actors caldria destacar el paper de dones, joves i nens, un sector de població que trobem en totes les referències geogràfiques (Tàrrrega, Cervera, Lleida, Borges). A banda, hi trobem algunes referències a sectors ideològics concrets, però no a persones destacades dels diferents moviments, fet que enllaça amb el que succeeix a Barcelona on les bases participen de la revolta, però no els dirigents. A Cervera es destaca la participació de republicans, i també a Agramunt; per contra, a Lleida, Almenar i a les Garrigues, d'anarquistes.

Caldria observar els diferents nuclis on el republicanisme i l'anarquisme tenen força per veure si hi té una correlació la situació de malestar que hi destaca la premsa i la repercussió dels successos de la Setmana Tràgica en aquests sectors. Els casos de Bellpuig, Mollerussa, Balaguer, Almacelles, l'Albi o Verdú podrien estar-hi inclosos. En la majoria d'aquestes poblacions el republicanisme hi està força arrelat.

En segon lloc, malgrat no aprofundir, podem observar contra qui es dirigeix la repressió. Pensem d'entrada que una part dels reprimits no participa directament a la revolta, casos com el de la família Viladot d'Agramunt, d'Alfred Pereña o les diferents personalitats arbequines detingudes en són un bon exemple. Per tant, detectem una repressió que va més enllà dels successos ocorreguts, dirigits contra una dissidència política incòmoda i propera a Solidaritat Catalana i als rectors d'aquest moviment, els republicans nacionalistes, pes principal d'aquest moviment a les comarques de Ponent.

Entre els que sí que hi participen de la revolta o hi confraternitzen i que en pateixen la repressió hi hauria sectors de les classes populars, els anarquistes, casos com el *dr. Roig* d'Arbeca, el centre anarquista d'Almenar o l'actiu grup de Lleida, i els republicans, cas de Seròs.

En tercer lloc, cal abordar el paper dels ajuntaments. L'actitud de la major part dels consistoris no és radicalment d'oposició a la revolta, però tampoc d'adhesió. En cap població hi ha assalts a cap ajuntament, com en el cas de Mataró. Entre els que expressen més malestar cap a l'estat de revolta hi ha Almenar i Verdú, gairebé de col·laboració en la repressió. Per contra, ajuntaments com Cervera, Lleida o Tàrrrega mantenen una certa neutralitat, cosa que li donaria a la protesta una dimensió popular i no tant de classe, és a dir, un cert desacord amb l'embarcament de tropes al Marroc, però complidors amb la llei i amb les circumstàncies. A més, hi ha preocupació cap als represaliats, trobem casos com els de l'alcalde de Lleida o Cervera. Finalment, hi ha els ajuntaments que pateixen directament la repressió, passant de la neutralitat a ser-ne part. Els casos de Seròs, Agramunt o Balaguer en són exemples.

En quart lloc, ens trobem amb les institucions que exerceixen la repressió. Els dos estaments principals són el governador civil, Vicente Cardenera Calleja, i la guàrdia civil. Posteriorment, l'exèrcit s'encarrega dels empresonats, una corretja que porta directament al govern i no en estaments intermitjos com els governadors civils que s'enfronten als fets des del primer moment. En menor mesura observem la intervenció d'estaments locals com el sometent, Almenar n'és un cas i en trobem rèplica a Solsona.

En cinquè lloc, es fa necessari fer esment dels qui prenen part en la defensa dels reprimits, especialment, davant del govern. En aquest cas cal fer especial esment dels diputats a corts de Solidaritat Catalana: Francesc Macià, diputat per Borges, Joan Moles, diputat per Lleida, Milà i Camps, diputat per Solsona, i Felip Rodés, diputat per Balaguer. En cap moment s'esmenta el diputat carlí per Cervera i membre de Solidaritat Catalana, Llorenç M. d'Alier. En canvi, s'esmenta el diputat republicà solidari per Cervera, Ramon Riu. Alguns alcaldes també s'impliquen en l'alliberament dels presos, com el cas de l'alcalde de Lleida o Cervera.

En sisè lloc, esmentar que la ideologia predominant a la revolta, i a continuació ens remetem als fets, és la lluita contra la guerra i l'embarcament de tropes. Aquí s'estableix una clara diferència amb la revolta barcelonina per la manca d'atacs a béns eclesiaístics. Només hem trobat referències verbals en el cas de l'Albi i Almenar, fet que mostra que malgrat no arribar tan lluny l'animadver-

sió cap a l'església hi era present, però no va tenir cap mena de protagonisme, al contrari, alguns capellans van estar presents en el suport als presos. Tenim referències del d'Agramunt o Cervera.

Tanmateix, no es pot dir que la revolta només tingués un component antimilitarista i prou. Se cita la presència de republicans i anarquistes a diferents llocs: Lleida, Almenar, Cervera, Arbeca o l'Albi. En el cas de Lleida és prou evident, hi trobem algun dirigent vinculat a Joventut Republicana, com Josep Samitier o reconeguts anarquistes. Per tant, tot plegat ens indueix a pensar que malgrat no qualla una revolta política sí que entre els promotors, que no dirigents, hi hauria persones vinculades a diferents tendències polítiques rebels o revolucionàries, però que no aconsegueixen conduir la revolta més enllà de la qüestió militar. Tot i que la repressió es dirigeix cap a sectors solidaris no hi hem sabut trobar ningú que no es trobés dins les files del republicanisme nacionalista.

En setè lloc, els fets ens remetent a dos escenaris: els carrers i les instal·lacions del ferrocarril. Els carrers són l'espai principal on es cou i es manifesta la vaga i revolta, totes les poblacions que viuen successos durant la setmana tenen el carrer com a escenari, cap local o centre polític s'hi cita. Les instal·lacions del ferrocarril són els espais afectats pels atacs dels revoltats, amb el punt culminant del tren cremat a la Floresta. Els atacs al ferrocarril evidencien la revolta contra la guerra i contra l'enviament de reservistes i tropes, majoritàriament d'adscripció popular

i treballadora. En cap moment, la revolta es vehicula a través de cap institució.

En vuitè lloc, ressaltar la geografia de la revolta i de la repressió a Ponent. Pràcticament, a les sis comarques de Ponent hi tenen repercussió els successos de la Setmana Tràgica. Novament, ens remetem a la necessitat d'una geografia política i del moviment obrer per poder comprendre més profundament perquè en algunes poblacions hi té més repercussió que en d'altres, com és el cas d'Arbeca. També caldria traçar una geografia social per veure si les poblacions més afectades són on el component jornalero hi té més pes i, per tant, les conseqüències de sostreure el principal ingrés familiar cap a una guerra llunyana hi intervé. Així com saber si la permissivitat d'algunes classes dirigents en relació a la revolta es deu a una preocupació perquè perden una mà d'obra barata que pot significar un augment dels salaris per falta de mà d'obra. Es pot puntualitzar, a hores d'ara que, la zona regada pel Canal d'Urgell és la menys afectada, tan sols s'esmenta Mollerussa com a nucli amb malestar, i de la perifèria, Agramunt i Bellpuig.

Epíleg

Acabem com l'hem començat, amb el cançoner popular, on una vegada més queden reflectits els motius de protesta dels pagesos davant la mobilització de tropes enfront una guerra totalment interessada per una part de l'oligarquia caciquil espanyola del moment:

*Fa anys que garlen i treballen
los defensors de la nostra nació
i amb gran coratge dintre del congrés disputen
però aquí a Espanya va de mal en pitjor
quants pobres es despatrien
per no haver d'anar a la guerra
perquè aquí en aquesta terra només hi van els més pobres
i els altres es queden a casa disfrutant amb alegria perquè
troben caixa oberta per pagar els tres-cents duros
vaia un consol per aquells pares i mares
que els seus fills son a pelear
al veure que al poble fan brometa
ai els meus fillets, els meus fillets morts i ferits*

Se sent un bram...¹¹²

¹¹² Cançó incompleta recuperada per Jordi Perelló i cantada pel seu padrí Francesc Miret (Sisco la Toia).

100 anys després i la commemoració dels fets

Per la magnitud, la importància i el motiu, calia recuperar i dignificar aquest esdeveniment en la memòria històrica de la comarca. I així es féu en els dos llocs més emblemàtics dels fets: La Floresta (població on es cremà el tren) i Arbeca (convilatans de la qual foren els màxims protagonistes dels fets).

El primer acte se celebrà a La Floresta el dia 25 de juliol amb la inauguració d'una exposició commemorativa on es narren els fets més significatius de l'acció, una taula rodona amb diferents representants del món històric i de les poblacions afectades i la col·loca-

ció d'una placa commemorativa a la mateixa estació on es produí la crema del tren. En aquesta s'hi pot llegir:

«En aquesta estació el dia 28 de juliol de 1909, les classes populars de la comarca de les Garrigues, revoltades en contra de la mobilització de reservistes per a la guerra d'Àfrica, van cremar el tren correu en senyal de protesta. Avui en fem memòria.»

El segon acte es realitzà a la població d'Arbeca, per la Fira de Santa Caterina, concretament el dia 21 de novembre, amb l'exposició commemorativa dels fets ampliada i també la realització d'una taula rodona sobre els fets.

Caràtula anunciant els actes commemoratius dels centenari dels fets de la crema del tren de La Floresta. Programa d'actes. Aquarel·la realitzada per Carles Vallalta.

1909 EL TREN CREMAT A LA FLORESTA

Us convidem als actes commemoratius amb motiu del centenari del tren cremat a la Floresta, conseqüència de les revoltes per la Setmana Tràgica.

25 de juliol de 2009
Local Social de la Floresta

12.45h	Reobertura de l'exposició que narra els fets de la revolta
11.00h	Presentació de l'acte a càrrec de: - Film Sr. Jaume Serra (alcalde de la Floresta) - Film Sr. Jaume Gualbert (president de la Diputació de Lleida)
11.30h	Taula rodona amb els ponents: - Sr. Gemma M. i, coordinadora d'Història Comunitària de la UDL - Sr. Jordi Forriol, regidor de Cultura d'Arbeca - Sr. Jordi Galtrich, regidor de Cultura de les Garrigues - Sr. Josep Riera, president del Centre d'Estudis de les Garrigues - Sr. Fel·li Móra, regidor del Centre d'Estudis de les Garrigues i modera i coordina - Mestra del Sr. Lluís Sureda, Centre Històric
13.45h	Col·locació de la placa commemorativa a l'estació de tren
14.30h	Final

Ponents de la taula rodona. esquerra a dreta: Josep Rubió (President Centre d'Estudis de les Garrigues); Jordi Perelló (regidor cultura Ajuntament d'Arbeca); Conxita Mir (Catedràtica Història Contemporània UdL); Josep Mª Sans Gené (Historiador); Fèlix Martín (membre del Centre d'Estudis de les Garrigues i mestre picapedrer) i Jordi Satorra (regidor Cultura Ajuntament de les Borges Blanques). Foto: Centre d'Estudis de les Garrigues.

Inauguració placa commemorativa a l'estació de tren de La Floresta. D'esquerra a dreta: Miquel Àngel Estardé (Alcalde les les Borges Blanques i Diputat al Parlament de Catalunya); Jaume Setó (Alcalde de la Floresta) i Joan Simó (Alcalde d'Arbeca). Foto: Centre d'Estudis de les Garrigues.

Bibliografia

- ARRUFAT, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Ed. Fonoll.
- CONNELLY ULLMAN, J. (1972). *La Semana Trágica*, Esplugues de Llobregat: Ariel.
- CUADRAT, X. (1985). «Los días de la ira». *La Semana Trágica*. Madrid: Cuadernos Historia 16, núm. 132, p. 4-17.
- DE CAMPS I ARBOIX, J. (1970). *Història de la Solidaritat Catalana*, Barcelona: Destino.
- FARRÉ JOSA, J.M. (1982). «Cançons polítiques: Francesc Macià». Borges Blanques: *Revista Terrall*. Mes gener-febrer, núm. 5, p. 16.
- GINÉ, M. (2004). «Francesc Macià i les Borges Blanques». *IV Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*, p. 163-171.
- MARTÍN, F. (1974). «La crema del tren a l'estació de La Floresta (1909)», treball inèdit presentat a la XVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, celebrada a l'Espluga de Francolí el 28 i 29 de setembre. Treball recuperat per a la celebració del centenari dels fets de la crema del tren a La Floresta. Inèdit.
- PAU SANS, A. (2009). *Ara fa cent anys*. Ajuntament d'Arbeca. Breu recopilació realitzada en motiu de la celebració del centenari dels fets a la vila d'Arbeca.
- SANS GENÉ, J.M. i PAU SANS, A. (1983). *Arbeca. Història i record*. Torregrossa: Gràfiques Molino.
- SOLDEVILA I ROIG, J. (2008). «El republicanisme a Cervera (1875-1923)», *Miscel·lània Cerverina*, núm. 18. Cervera, Centre Municipal de Cultura.